

арэжавымі ці дубовымі абручамі. Часам пр..сілі каваля каб выкаваў ж..лезныя абручы.

В..дро для студні рабілі з дуб.. . Лёс гэтага в..дра быў незайздросны бо яно стукалася аб сценкі студні ця..ка падала на дно. Таму дубовае в..дро яшчэ акоўвалі ж..лезам каб даўжэй жыло яно ў студні.

У хатніх вёдраў быў памочнік каромысел. Гэта т..ўставатая палка прамая ці крыху выгнутая. На канцах яна мела негл..бокія выемкі або драцяныя кручкі на якія ч..пляліся вёдры. Гаспадыня брала каромысел на плечы і несла поўныя вёдры дахаты так каб не распляскаць в..ду (*Паводле М. Маляўкі*).

Зрабіце пісьмовы сінтаксічны разбор складаназалежных сказаў.

§ 23. Складаназалежныя сказы з некалькімі даданымі часткамі

147. Прачытайце тэкст. Які працэс у ім апісваецца? Вусна падзяліце тэкст на абзацы.

Сняжынкi-дажджынкi

Пад летнім сонцам высыхае раніцай ад расы трава. Лёгкі туман збіраецца над рачною і азёрнаю вадою. Вадзяная пара падымаецца ўгору на многія кіламетры, ператвараецца ў нябачны газ. Ён такі лёгка і празрысты, што не замянае сонечным промням пранікаць на зямлю. На вялікай вышыні, дзе сорак градусаў холаду, вадзяны газ ператвараецца ў мікраскапічныя кропелькі. Патрэбна да мільёна такіх кропелек, каб утварылася звычайная кропелька вады. Раптоўна адна з гэтых кропелек ператвараецца ў крышталік лёду. І адразу ж крышталік прыцягвае да сябе тысячы вадзяных кропелек, якія таксама ператвараюцца ў крышталікі і вока-мгненна далучаюцца да першага крышталіка. За долю секунды з крышталікаў утвараюцца сняжынкi. Іх так многа, што на зямлі магла б забушаваць сапраўдная снежная бура. Кожная сняжынка далучае да сябе новыя ледзяныя крышталікі, расце, цяжэе, пачынае апускацца да зямлі. Апускаючыся, сняжынкi сутыкаюцца з кропелькамі вадзяной пары і рассыпаюцца на дробныя часцінкі, з якіх утвараецца безліч сняжынак. Калі сняжынкi апускаюцца на той бок Зямлі, дзе стаіць лета, яны ў цёплым паветры, за некалькі

кіламетраў ад Зямлі, растаюць і зноў ператвараюцца ў кропелькі. З гэтых кропелек утвараюцца аблогі. Аблогі сутыкаюцца ў небе, растуць. Кропелькі робяцца ўсё большымі і большымі. Паступова з воблакаў утвараюцца дажджавыя хмары, якія ўрэшце не могуць болей утрымліваць у небе кроплі вады. Калі яны пачынаюць падаць на зямлю, ідзе дождж (Паводле А. Жука).

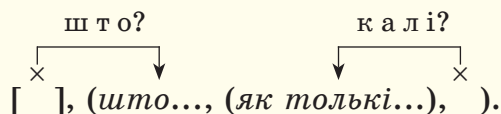
Знайдзіце ў тэксце складаназалежныя сказы. Назавіце ў іх галоўную і даданую часткі.

Выпішыце складаназалежны сказ, у якім дзве даданыя часткі. Падкрэсліце іх граматычныя асновы.

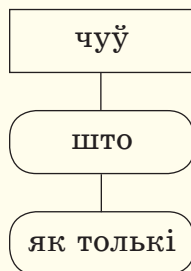

У складаназалежным сказе можа быць некалькі даданых частак. Такі сказ называецца **складаназалежным з некалькімі даданымі часткамі**. Напрыклад: ¹Ад таты Эдзік чуў, ²што маладыя чаплі, ³як толькі навучацца трохі лятаць, ²адразу пускаюцца ў самастойныя вандроўкі па наваколлі (В. Вольскі). У гэтым сказе да галоўнай часткі *ад таты Эдзік чуў* адносіцца даданая дапаўняльная частка *што маладыя чаплі адразу пускаюцца ў самастойныя вандроўкі па наваколлі*. Да яе, у сваю чаргу, адносіцца даданая акалічнасная частка часу *як толькі навучацца трохі лятаць*.

Гарызантальная схема сказа

Вертыкальная схема сказа

148. Выпішыце складаназалежныя сказы з некалькімі даданымі часткамі. Пазначце лічбамі граматычныя часткі. У галоўных частках падкрэсліце граматычныя асновы.

1. Сёння я прыехаў у горад, каб знайсці свайго аднакласніка, які запрасіў мяне выступіць у школе, дзе ён працаваў настаўнікам (*А. Бадак*). 2. Ён падняў галаву, каб зірнуць ёй у твар, і ўбачыў, што ў вачах яе стаяць слёзы (*Т. Мушынская*). 3. У цягніку яны выходзілі з купэ ў вузкі калідор, гадзінамі стаялі ля акна, глядзелі на краявіды, што мільгалі перад вачыма (*Г. Васілеўская*). 4. Марына з букетам яркіх кветак у руках ішла і думала, як зараз прыйдзе дадому, паставіць кветкі ў ваду, згатуе сабе смачны абед (*І. Грамовіч*). 5. Бацька і пасля, калі я хадзіў у школу, у старэйшыя класы, вельмі хацеў, каб я вывучыўся на ляснічага (*І. Шамякін*). 6. Каб справіцца з тымі^м ворагамі, якія ў шчылінкі кары хаваюцца, садаводы мажуць ствалы дрэў вапнай* (*С. Фядотава*). 7. Калі карэта праехала гарадскую браму, Тадэвуш пацягнуў ланцужок на шыі, дастаў і раскрыў медальён (*Я. Коней*).

149. Прачытайце нататку з газеты «Звязда». Пра які факт паведамляецца ў нататцы? Ці з'яўляецца гэты факт сацыяльна значным? Як вы лічыце, чаму загаловак нататкі мае форму сказа?

Грамадскасці быў прадстаўлены талісман II Еўрапейскіх гульняў

Ім стала лісяня па імені Лесік. З гэтага часу менавіта Лесік — вобраз, які будзе выклікаць асацыяцыю* мільёнаў людзей ва ўсім свеце з нашай краінай, які аб'яднае вакол сябе гасцей і натхніць удзельнікаў гульняў на яркія перамогі.

Як і ва ўсіх талісманаў, у Лесіка ёсць свая легенда, якая звязана з казкай «Маленькі прынец» Антуана дэ Сент-Экзюперы. Пасля таго як Маленькі прынец пакінуў планету Зямля, лісяня засумавала. Усе думкі яго былі пра тое, як знайсці сяброў. Яно прынюхвалася і прыслухоўвалася, ад гэтага яго вушкі сталі большыя. Дзякуючы сваім вялікім вуш-

кам і моцным лапкам лісяня даведася, што ў Беларусі ёсць кветка, якая выконвае ўсе жаданні. Лесік адправіўся ў Беларусь, каб знайсці чароўную папараць-кветку. Шлях у лісяняці быў няблізкі: яму давялося зрабіць мільён крокаў. У гэтым можна пераканацца, калі паглядзець на яго фітнес-бранзалет.

Пра тое, што 2019 год вельмі яркі ў яго жыцці і ў спартыўным жыцці Еўропы, гаворыць надпіс на казырку Лесіка. Зялёны колер на футбалцы талісмана азначае развіццё і гармонію, а чорныя шорты — дысцыпліну і рашучасць. Жоўтая шэрсць гаворыць пра яго жыццярадаснасць, сінія красоўкі сведчаць пра нязломнасць, а чырвоны колер адлюстроўвае энергічнасць (*Паводле А. Сазонава, Д. Лабажэвіч*).

Якой частцы тэксту адпавядае малюнак з выявай Лесіка?

Выпішыце з тэксту складаназалежныя сказы з некалькімі даданымі часткамі. Пазначце лічбамі граматычныя часткі. Назавіце галоўную і даданыя часткі. Вызначце віды даданых частак.

● Праскланяйце назоўнік *лісяня*.

Талісманам якой спартыўнай падзеі, значнай для нашай краіны і ўсяго свету, быў зубр па імені Волат? Вусна апішыце яго, выкарыстоўваючы складаназалежныя сказы.

150. Дاپішыце сказы так, каб атрымаліся складаназалежныя сказы з некалькімі даданымі часткамі.

1. У сярэдзіне ліпеня, калі збіраў ля Віліі чабор і запасаўся ліпавым цветам, я зноў завітаў на тую палянку, дзе... 2. Раніцою, як толькі прачнуўся, падышоў да акна і адчыніў фортку, бо... 3. На грудку, у ямцы, што была выслана сухой травой і пухам, я ўбачыў гняздо, у якім... 4. Буйныя ясені і пірамідальныя таполі, якія растуць уздоўж дарогі, пакрыты густым серабрыстым інеем, быццам... 5. На ўзлеску, куды прывяла сцяжынка, мяне сустрэла чародка рабінак, на якіх... (*Паводле Я. Галубовіча*).

Разбярыце па членах сказа галоўныя часткі складаназалежных сказаў.

● Да якой часціны мовы адносіцца слова *ўздоўж*, ужытае ў 4-м сказе?

151. Прачытайце тэкст. Визначце яго тэму.

Кніга — крыніца інфармацыі. Яна ўзнікла тады, калі чалавек захацеў^c расказаць тое, што ведае, не толькі нейкаму аднаму чалавеку, з якім гутарыў, а і многім невядомым і незнаёмым субяседнікам. І яшчэ кніга пачалася тады, калі людзі навучыліся запісваць усё, што думаюць, калі ў іх з'явілася другая мова — пісьмовая.

Яны з асалодаю і апантанасцю пісалі ў свой час на сценах пячор, на гліняных таблічках, на кары бяросты.

Берасцяныя граматы — гэта пісьмы, запіскі, дакументы, якія дайшлі да нас аж з XIII—XIV стагоддзяў (*Я. Сіпакоў*).

Выпішыце з тэксту складаназалежныя сказы з некалькімі даданымі часткамі. Пазначце лічбамі граматычныя часткі.

Растлумачце пастаноўку працяжнікаў у сказах.

§ 24. Складаназалежныя сказы з паслядоўным, сузалежным і змешаным падпарадкаваннем частак (азнаямленне), знакі прыпынку ў іх

Сярод складаназалежных сказаў з некалькімі даданымі часткамі вылучаюцца сказы з паслядоўным, сузалежным і змешаным падпарадкаваннем частак.

У складаназалежных сказах з паслядоўным падпарадкаваннем першая даданая частка падпарадкоўваецца галоўнай, другая даданая — першай даданай, трэцяя даданая — другой даданай і г. д. Напрыклад:

¹Абед быў не абед, ²бо ўвесь час даводзілася памятаць, ³які нож для чаго (У. Караткевіч).

ча му? пра што?
× × ×
[], (бо...), (які...).

